

УДК 340.13

ТЕРМІНОЛОГІЧНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ КАТЕГОРІЇ, ЩО ВІДОБРАЖАЄ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ, ЯКЕ ВІДПОВІДАЄ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Макарова Л.Р., аспірант
кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Автор на основі проведеного логіко-семантичного аналізу слів «суд», «судові», «акти», «рішення», «постанови», «правовий», «правосуддя» спробував подолати термінологічну невизначеність загально-теоретичної категорії, що відображає волевиявлення органів судової влади та ґрунтується на принципі справедливості. За результатами дослідження наведено аргументи на користь вживання в правовій доктрині й національному процесуальному законодавстві юридичного терміна «правовий акт органу судової влади».

Ключові слова: акт судової влади, судове рішення, постанова суду, акт правосуддя, правовий акт органу судової влади.

Автор на основе проведённого логико-семантического анализа слов «суд», «судебные», «акты», «решение», «постановления», «правовой», «правосудие» попытался преодолеть терминологическую неопределенность общетеоретической категории, которая отражает волеизъявление органов судебной власти, основанное на принципе справедливости. По результатам исследования приведены аргументы в пользу употребления в правовой доктрине и национальном процессуальном законодательстве юридического термина «правовой акт органа судебной власти».

Ключевые слова: акт судебной власти, судебное решение, постановление суда, акт правосудия, правовой акт органа судебной власти.

Makarova L.R. TERMINOLOGICAL UNCERTAINTY OF THE CATEGORY WHICH EXPLORE VOLUNTARY BODIES OF THE COURT AUTHORITY WHICH COMES WITH THE PRINCIPLE OF JURISDICTION

In this article, the author, on the basis of the logical-semantic analysis of the words “court”, “acts”, “decision”, “ruling”, “legal”, “justice” tried to overcome the terminological uncertainty of the general theoretical category, which reflects the will of the judicial authorities and is based on the principle of justice. According to the results of the study, arguments are put forward in favor of the use in the legal doctrine and national procedural legislation of the legal term “legal act of the court authority”, since other terms do not indicate the connection of the will of the court authorities and its results with the principle of justice.

Key words: act of court power, court decision, court ruling, act of justice, legal act of court authority.

Постановка проблеми. Необхідною передумовою розвитку загальнотеоретичної юридичної науки є визначеність її термінологічного ряду, що складається зі словесних символів понятійно-категоріального апарату науки. Огляд джерел за темою дослідження свідчить про те, що одним з елементів цього ряду, який до того ж характеризується певною невизначеністю, є спеціальний юридичний термін як словесне позначення поняття, яке відображає волевиявлення органів судової влади, що відповідає принципу справедливості.

Стан дослідження. Проблема визначення родового для всіх існуючих актів судової влади поняття не нова для сучасної правової доктрини. Вагомий внесок у її розроблення зробили І.В. Андронов, В.В. Джура, М.В. Єрошкін, С.К. Загайнова, І.О. Колотілова, О.В. Кот, Ю.В. Самолук, Г.В. Фазикош, С.В. Шевчук, О.М. Шиманович та інші дослідники. Водночас питання термінологічної визначеності категорії, яка відображає волевиявлення органів судової влади на засадах справедливості, дотепер у теорії права становить своєрідну прогалину.

Метою статті є спроба автора подолати термінологічну невизначеність категорії,

якою відображається волевиявлення органів судової влади, здійснюване на засадах справедливості, а також навести аргументи щодо коректності вживання в сучасній правовій доктрині та процесуальному законодавстві терміна «правовий акт органів судової влади».

Для досягнення визначеної дослідницької мети автор скористався пізнавальними можливостями методу логіко-семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наукової й навчальної юридичної літератури з досліджуваної проблематики, а також чинних законодавчих актів, які містять норми процесуального права, що регулюють суспільні відносини, учасниками яких є органи судової влади, свідчить про те, що вчені та законодавець вживають різні терміни для словесного позначення категорії, якою відображається волевиявлення органів судової влади. До цих словосполучень учені, зокрема, відносять такі: «правові акти судової влади», «акти судової влади», «судові акти», «судові рішення», «постанова суду», «рішення суду», «акти правосуддя».

Їх необхідними складниками є термін «суд» та похідні від нього слова «судові» й «правосуддя». Складником більшості з наведених

термінів є слово «акти», а складниками лише окремих із них – «рішення» та «постанови». З'ясуємо смислове навантаження кожного із цих слів і словосполучень.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела наведено п'ять значень слова «суд». У контексті питання, що розглядається, лише два з них є допустимими в плані подальшого наукового аналізу, а саме такі: а) державний орган, що розглядає цивільні, кримінальні та деякі адміністративні справи; б) розгляд цивільної або кримінальної справи; судовий процес [1, с. 1212]. Аналогічне трактування слова «суд» міститься у «Великому енциклопедичному юридичному словнику» за редакцією Ю.С. Шемшученка [2, с. 862–863].

Термін «судовий» як прикметник до слова «суд» у значенні державного органу має такі трактування: 1) судовий вирок; 2) призначений для ведення суду; 3) яким відповідає суд; 4) який служить у суді. В аспекті судочинства слово «судовий» вживається в значенні судової експертизи та в складі назв низки дисциплін, які відіграють допоміжну роль у судовому процесі та слідстві (наприклад, судово хімія) [1, с. 1213].

Отже, термін «судовий» у контексті предмета дослідження означає, що волевиявлення та результат цього волевиявлення походять від державного органу, якому відводиться провідна роль у юридичному процесі під час вирішення цивільних, кримінальних, адміністративних та інших юридичних справ.

Слово «акт» як складова частина термінів, смислове навантаження яких з'ясовується, у «Багатомовному юридичному словнику-довіднику» інтерпретується таким чином: 1) дія, вчинок громадянина чи посадової (службової) особи; 2) документ, що видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або громадською організацією в межах їх компетенції: закон, постанова, наказ, розпорядження тощо. До актів належать протоколи та інші документи, що засвідчують юридичні факти [3, с. 24–25].

Більш багатозначним у плані трактування цього терміна є вищезгаданий «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела, що містить такі його значення: 1) окремих прояв якої-небудь діяльності: дія, подія, вчинок; 2) закріплена частина театральної вистави, драматичного твору, дія; 3) писаний указ, грамота, постанова державного, суспільного значення, офіційний документ, протокол, запис про який-небудь факт; 4) урочисті збори в шкільних закладах у зв'язку із закінченням навчального року [1, с. 11–12].

Ще більш багатозначним у плані трактування цього терміна є «Сучасний словник іншомовних слів» за редакцією О.І. Скопненко та Т.В. Цимбалюк. У ньому містяться такі значення слова «акт» (лат. *actus* – дія): 1) протокол, у якому фіксують певний факт; 2) одиночна дія, вчинок; 3) офіційний документ, що має юридичну силу; 4) закінчена частина драматичного твору, театральної вистави; 5) статевий акт – злягання, статева близькість; 6) фі-

лософська категорія Арістотеля, яку прийняв томізм; діяльність, енергія, дійове здійснення чого-небудь разом із потенцією – силою, здатною на таке здійснення [4, с. 35].

Узагальнення наведених трактувань терміна «акт» дає змогу дійти висновку про те, що лише два з них можуть бути використані в межах цього дослідження: 1) дія, у тому числі дія посадової (службової) особи; 2) офіційний документ, що видається державним органом, має юридичну силу (як, наприклад, постанова, що має державне й суспільне значення; документ (протокол), що фіксує (засвідчує) юридично-значущий факт).

Отже, у контексті досліджуваної проблематики термін «акт» означає дію органу судової влади, а також результат цієї дії, об'єктивований в офіційному юридичному документі, що зумовлює юридичні наслідки.

Термін «рішення» у «Великому енциклопедичному юридичному словнику» вживається у вузькому та широкому значенні. У найзагальнішому соціально-психологічному плані це свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами поведінки в процесі досягнення певної мети. У вузькому розумінні, у межах діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, рішення являють собою правові акти, які встановлюють нові, змінюють чи скасовують чинні правові норми. Рішення мають різну правову форму залежно від суб'єкта прийняття та його правового статусу. Так, форма рішень органів державної влади, місцевого самоврядування в Україні визначається Конституцією України та актами законодавства. Зокрема, рішення судових органів оформлюються ухвалами, постановами, вироками [2, с. 781].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела містяться чотири трактування цього терміна: 1) дія за значеннями рішення, рішення, результат цієї дії; 2) вирок суду, постанова, розпорядження якої-небудь організації, зборів тощо; 3) продуманий намір зробити що-небудь, якимось чином; 4) спосіб вирішення, зображення, подання, розв'язання чого-небудь [1, с. 1036].

З огляду на певну аналогію термінів «акти судової влади» й «акти Верховної Ради України» та «рішення органів судової влади» («судові рішення») і «рішення Верховної Ради України» в аспекті питання, що розглядається нами, не можна залишити поза увагою також Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень ч. 2 ст. 84, п. 34 ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86, ст. 91 Конституції України, ч. ч. 2, 3, 4 ст. 15 Закону України «Про статус народного депутата України» від 14 жовтня 2003 р. № 16-рп/2003.

У його резолютивній частині зазначається, що під терміном «рішення Верховної Ради України», який вживається в ч. 2 ст. 84 Конституції України, варто розуміти результати волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції. Під терміном «акти», що вживається в ст. 91 Конституції

України, необхідно розуміти рішення Верховної Ради України у формі законів, постанов тощо, які приймаються Верховною Радою України визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України. З положень ч. 2 ст. 84, ст. 91 Конституції України постає, що терміни «рішення» та «акти» Верховної Ради України – це взаємопов'язані правові категорії, які співвідносяться між собою як зміст і форма [5].

Аналіз наведених тлумачень терміна «рішення» дає підстави для таких умовиводів, що мають методологічне значення: по-перше, під час його трактування вчені як визначальне вживають слово «акт», а тому ці терміни в аспекті досліджуваної проблематики вважаємо синонімами; по-друге, принаймні два з наведених значень термінів «рішення» й «акт» (свідомий і вольовий акт органу судової влади, що передбачає вибір між альтернативними варіантами поведінки в процесі здійснення правосуддя; правові акти-документи, що мають різну юридичну форму та зумовлюють юридичні наслідки) збігаються.

Як уже було зазначено, однією з можливих юридичних форм волевиявлення органів державної влади є постанова. Підтвердженням цього є різні трактування цього терміна, що знайшли своє відображення в довідкових виданнях. Зокрема, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела наведені такі значення слова «постанова»: а) розпорядження, акт органів державної влади, директива керівного адміністративного органу, судове рішення, пов'язане з розглядом кримінальної справи; б) колективне рішення, ухвала, взагалі рішення, прийняте ким-небудь; в) сценічне оформлення драматичного твору [1, с. 1083].

О.Л. Львова під час з'ясування смислового навантаження терміна «постанова» також акцентує увагу на юридичній формі, причому не лише індивідуально-правового акта як найбільш поширеного у сфері судочинства, а й нормативно-правового [2, с. 663].

Спеціальний юридичний термін «постанова суду», одним зі складників якого є слово «постанова», В.Т. Малярєнко трактує як процесуальний акт у судовій справі, що виноситься суддею одноособово, а також акт, який ухвалюється пленумами Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів і президіями Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів та апеляційних судів. У формі постанови адміністративний суд викладає судове рішення, яким вирішує спір по суті [2, с. 663–664].

У вільній енциклопедії «Вікіпедія» вказаний термін тлумачиться як письмове судове рішення, у якому справа вирішується по суті. За своїм процесуальним статусом постанова суду загалом рівнозначна рішенням [6].

Аналогічне трактування цього терміна знайшло своє відображення в правовій позиції Вищого адміністративного суду України, сформульованій у постанові пленуму цього органу судової влади від 20 травня 2013 р. № 7, у якій, зокрема, зазначається: «Найважливішим результатом здійснення правосуддя адміністративними судами є ухвалення

судового рішення. Залежно від кола питань, вирішених через ухвалений акт, судові рішення поділяються на постанови та ухвали» [7].

Таким чином, термін «постанова» в контексті результатів здійснення правосуддя означає саме юридичну форму волевиявлення органів судової влади.

Принагідно зазначимо, що положення чинного конституційного законодавства (ст. 150 Конституції України, ст. ст. 83–84 Закону України «Про Конституційний Суд України») та практика конституційного судочинства доводять, що зміст акта органу судової влади може збігатись із його юридичною формою. Зокрема, ідеться про рішення Конституційного Суду України в справах про конституційність (вирішення питань про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим), а також офіційне тлумачення Конституції України.

Термін «правовий» походить від латинського слова «*jure*», що означає «справедливий». І за змістом, і за етимологією коренем слова «справедливість» (лат. *justitia*) є слово «право» (лат. *ius*). Тобто категорія «справедливість» сама по собі вміщує правове начало. Справедливість – це самовираз і самооцінка права та водночас правова оцінка всього позаправового [8, с. 41].

Тому термін «правовий акт органу судової влади» має трактуватись як справедливе (тобто таке, що відповідає загальноновизнаним у суспільстві моральним принципам) волевиявлення органу судової влади та його результат.

Термін «правосуддя», що має у своєму складі корінь «право», характеризується полісемічністю. Про це свідчать такі його трактування: 1) суд, судова діяльність держави, юстиція; установи, які здійснюють судову діяльність держави; 2) розгляд судових справ, судочинство; 3) справедливий суд [1, с. 917]. Одне з наведених трактувань слова «правосуддя» дає підстави для визнання його синонімом до терміна «судочинство», із чим, на нашу думку, повною мірою погодитись не можна.

Як обґрунтовано наголошує В.А. Бігун, слова «правосуддя» та «судочинство» є відмінними за специфічним змістом юридичними термінами. Їх вживання як синонімічних є недоцільним і має бути обґрунтоване. Розуміння суті правосуддя можна сформулювати так: функціональне розуміння правосуддя ототожнює його із судочинством, судовим розглядом справ, тоді як друге змістове розуміння акцентує на внутрішніх характеристиках судової діяльності. Якщо перше акцентує на функціях і суб'єктному складі діяльності, то друге – на змісті судового процесу та його меті, зокрема, справедливості. Не випадково англійським відповідником терміна «правосуддя» є слово «*justice*», що перекладається як «справедливість, юстиція, правосуддя». Тому закономірним є розуміння правосуддя як справедливості в значенні мети судочинства як судової діяльності [9].

Таку позицію підтримує також Б.В. Малишев, який зазначає, що правосуддям є лише та діяльність суду з вирішення спору, яка відповідає вимогам не тільки закону, а й справедливості, рівності, свободи та гуманізму [10, с. 26–28].

Таким чином, термін «акт правосуддя» покликаний акцентувати увагу дослідників на змістовому й цільовому аспектах судового процесу, що має здійснюватись насамперед на засадах рівності учасників процесу, справедливості та гуманізму.

Висновки. Проведений логіко-семантичний аналіз слів «суд», «судові», «акти», «рішення», «постанови», «правосуддя» дає підстави для таких суджень про смислове навантаження юридичних термінів, наведених нижче:

1) акт судової влади – це волевиявлення (дія) органу судової влади, а також її результат, що може бути об'єктивований в офіційному юридичному документі та зумовлює юридичні наслідки;

2) судовий акт, судові рішення (рішення суду) несуть у собі смислове навантаження, аналогічне терміну «акт судової влади»;

3) постанова суду – це об'єктивоване в юридичному документі (визначеній юридичній формі правового акта) волевиявлення органу судової влади та його результат;

4) правовий акт органу судової влади – це справедливе (тобто таке, що відповідає загальноновизнаним у суспільстві моральним принципам) волевиявлення органу судової влади та його результат;

5) термін «акт правосуддя» в значенні волевиявлення органу судової влади та його результату є синонімом до терміна «правовий акт органу судової влади».

Оскільки наведені судження про поняття «акт судової влади», «судовий акт», «судове рішення» («рішення суду»), «судова постанова» не вказують на зв'язок волевиявлення органів судової влади та його результатів із

таким принципом суспільної моралі, як справедливість, найбільш методологічно коректним для словесного позначення поняття, що відображає волевиявлення органів судової влади, яке відповідає вказаній моральній засаді, є терміни «правовий акт органів судової влади» та «акт правосуддя», що правда, останній є більш багатозначним. Тому в подальшому ми будемо послуговуватись терміном «правовий акт органів судової влади».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями) / гол. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. К., 2007. 992 с.
3. Голубовська І.О. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. К., 2012. 543 с.
4. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк та ін. К., 2006. 789 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» від 14 жовтня 2003 р. № 16-рп/2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-03>.
6. Постанова суду. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
7. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р. № 7. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.
8. Петровіч С.І. Сучасне праворозуміння як наукова основа дослідження законності. Держава і право: збірник наукових праць. К., 2001. Вип. 13. С. 38–47.
9. Бігун В.А. Філософсько-правове осмислення правосуддя (щодо розмежування понять «судочинство» і «правосуддя»). Радник: український юридичний портал. URL: <http://radnik.info/statti/249-tiogiua-gov/15391-2011-01-23-02-33-55.html>.
10. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії: монографія. К.: Праксис, 2008. 344 с.